

Сучасне корпоративне кредитування комерційними банками: статистичний аспект

Розглянуто питання визначення ефективності корпоративного кредитування комерційними банками, що застосовують методи кредитного рейтингування для оцінки потенційного позичальника. Окреслені головні недоліки рейтингування, виявлені економічні втрати позичальника та банку від неадекватно визначеного кредитного рейтингу.

Ключові слова: корпоративне кредитування, кредитний рейтинг, кредитний калькулятор, ставка кредиту, обсяг кредиту, затримка сплат.

Функціонування великих підприємств у ринковій економіці передбачає постійний оборот капіталу. У разі відсутності власних коштів підприємства відчують дефіцит оборотних засобів і змушені звертатися до фінансових установ по кредитні ресурси. Планування стратегічної діяльності на середньо- та довгострокову перспективу вимагає отримання великих інвестиційних позик для оновлення власних основних засобів, упровадження новітніх технологій та реалізації інноваційних проєктів, посилення конкурентних переваг та освоєння нових ринків збуту.

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується постійним попитом на грошові ресурси з боку підприємств, проте банківська пропозиція не в змозі його задовольнити в повному обсязі. Така ситуація сформувалась унаслідок певних історичних подій, пов'язаних з еволюцією банківської системи країни в пострадянський період.

Перехід від планової до ринкової економіки, що розпочався на початку 90-х років минулого століття, привів до стрімкого зростання банківського сектору. Проте це зростання характеризувалося переважно збільшенням кількості банків, а не обсягу банківських активів. Для повноцінного розвитку банкам постійно бракувало грошових коштів, а їх залучення було вкрай тяжким: усередині країни панувала гіперінфляція, що знищила всі заощадження, а вільний доступ банків на закордонні ринки капіталу був майже неможливим. Нестабільність економіки, недовіра до власної грошової одиниці країни створили характерні для країни з перехідною економікою умови банківського корпоративного кредитування, які характеризувалися дорогими залученими ресурсами, ще більш дорогими кредитними ставками та великою питомою вагою іноземних валют в економіці.

Проте поступове реформування економіки, отримання статусу країни з ринковою економікою, вступ до Світової організації торгівлі та інші відповідні події створили умови для доступу іноземного капіталу до банківського сектору України

і спростили вихід наших банків на світові фінансові ринки. Такі суттєві зміни мали спрямувати розвиток банківської системи країни в напрямі провадження світових стандартів, що поліпшило б умови кредитування, але цього не сталося.

Метою роботи є характеристика сучасних умов корпоративного кредитування комерційних банків України та оцінка їх ефективності для банку на прикладі одного з акціонерних комерційних банків (далі – АКБ) України.

Корпоративне кредитування – складний фінансовий процес, головними етапами якого є:

1. Фінансова оцінка корпоративного клієнта. Працюючи з корпоративними клієнтами та довіряючи їм свої фінансові ресурси у користування, банк в обов'язковому порядку збирає фінансову інформацію про їх фінансовий стан та ефективність діяльності. На основі цієї інформації приймаються рішення про видачу кредиту, його розмір та відсоткову ставку. Клієнтом корпоративного бізнесу є клієнт або група пов'язаних клієнтів (далі – ГПК) із річним індивідуальним чи оборотом групи більше 5 млн. євро, а також клієнт чи ГПК, для яких встановлено кредитний ліміт не менше 30% від обороту [4].

2. Визначення умов кредитного договору. Кредитний договір є єдиним документом, що регулює відносини між банком та корпоративним клієнтом. Основними елементами кредитних договорів при корпоративному кредитуванні є: сума кредиту, відсоткова ставка, тривалість позики, кредитний рейтинг, обсяг сформованих резервів під прострочені кредити, порушення графіка сплати у днях. Зазначені показники в цілому дозволяють охарактеризувати сучасний стан корпоративного кредитування в фінансово-економічній системі України, адекватно оцінити існуючі проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Укладаючи кредитний договір з корпоративним клієнтом, банк очікує на виконання договірних зобов'язань позичальником, а саме на дотримання графіка погашення запозичених коштів. Але, зважаючи на існуючі фінансово-економічні

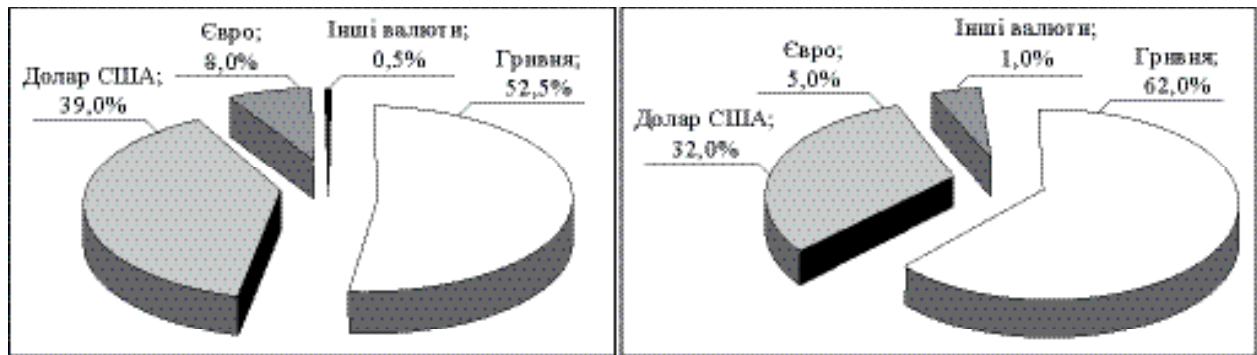
ризика, що супроводжують бізнес корпоративного клієнта, фахівці банку припускають можливість порушення договірних зобов'язань, узятих на себе клієнтом, тому визначають міру ризику для себе з огляду на фінансово-економічну стабільність.

При оцінюванні ризиковості видачі кредитних ресурсів корпоративним клієнтам важливу роль відіграє рейтинг, що безпосередньо впливає на формування відсоткової ставки та на рівень резервування (рейтинг присвоюється у разі позитивного рішення щодо надання кредиту корпоративному клієнту). Позиція в рейтингу характеризує ризиковість співпраці банку з цим клієнтом. Ця ризиковість виражається у відповідному розмірі витрат на формування резервів, що відповідає пев-

ному відсотку від суми видачі, залежно від рейтингу клієнта та валюти, в якій надається позика.

Робота з корпоративними клієнтами вимагає зваженого та стратегічного підходу банківської установи. При їх кредитуванні залучаються значні обсяги коштів для масштабних проектів у різних валютах. Вартість таких позик, зрозуміло, залежить від котирування валют на міжбанківському та міжнародному ринках, що зумовлює додаткові ризики для обох сторін кредитної угоди.

Кожна валюта має свою вартість залучення та ставку кредитування, тому аналіз кредитних договорів варто проводити у розрізі валют (рис. 1, побудовано авторами за даними оперативної звітності АКБ та НБУ [1–4]).

а) за даними АКБ, що розглядається

б) за даними НБУ в цілому по Україні

Рис. 1. Структура обсягів кредитів, наданих корпоративним клієнтам за 2009–2011 рр.

З рис. 1 видно, що за даними досліджуваного АКБ переважна більшість кредитів (близько 53%) надається корпоративним клієнтам у гривнях, 39% кредитів – у доларах США, 8% – у євро та 0,5% – в інших валютах. Для формування уявлення про репрезентативність банку на ринку корпоративних кредитів порівняємо структуру кредитів цього банку з даними банківської системи країни. У цілому по Україні переважна більшість кредитів (62%) надається в гривнях, 32% – у доларах США, 5% – у євро та 0,7% – в інших валютах. При порівнянні структур обсягів кредитування виявляються незначні розбіжності, основною причиною яких є те, що дані по країні в цілому охоплюють не лише корпоративних, а й приватних клієнтів, а це збільшує частку обсягів гривневого кредитування з 53% до 62%, зменшує частку кредитів у доларах США та євро на 7 п. п. та 3 п. п. відповідно.

Проте єдиною важливою спільною рисою вітчизняного кредитування є значна питома вага обсягів кредитування в іноземній валюті не лише у корпоративному кредитуванні. Нині у парламенті розроблено законопроект про заборону валютного кредитування. Ця пропозиція НБУ спрямована на запобігання девальвації гривні. Відмова від валютних кредитів дозволить зробити монетарну політику регулятора більш ефективною та передбачуваною. Наразі монетарні інструменти НБУ впливають лише на гривневу частину грошового ринку, а валютна частина залишається неконт-

рольованою. Зменшення валютного обороту в Україні дозволить НБУ ефективніше впливати на інфляцію та на зростання ВВП. Позитивним моментом стане зменшення кількості спекулянтів на валютному ринку та зниження впливу соціальної ентропії на курс гривні. Безумовно, така заборона дозволить уникнути багатьох валютних ризиків при кредитуванні та збільшить попит банків на національну валюту. Разом з прийняттям заборони українцям нададуть право без обмежень відкривати валютні рахунки за кордоном, здійснювати операції з валютами через відкриті рахунки за межами України, ввозити та вивозити валюту без обмежень.

Проблема заборони валютного кредитування виникає у банків з іноземним капіталом, які залучають кредитні ресурси за кордоном та, не міняючи їх на гривню, мають можливість видавати валютні кредити, що забезпечує останнім нижчу відсоткову ставку порівняно з гривневими кредитами.

Багато корпоративних клієнтів працюють з іноземними постачальниками сировини, матеріалів, обладнання, що потребує від них розрахунків у іноземній валюті, тобто брати кредити для розрахунків їм вигідніше саме у валюті. Процес отримання кредитів у гривні та подальша конвертація їх в іншу валюту для розрахунків з іноземними постачальниками призведе до збільшення вартості кредитних ресурсів для позичальників. У разі прийняття заборони НБУ доведеться розробити

процедуру обміну валютних ресурсів на еквівалент у національній валюті. Для комерційних банків залишається відкритим питання забезпечення валютних депозитів. Безперечно, у короткостроковій перспективі відмова від валютних кредитів призведе до появи тіньового валютного ринку, де реально визначатимуться курси валют, і корпоративні клієнти у непередбачуваних ситуаціях, які виникають у процесі діяльності, будуть змушені звертатися до тіньового валютного ринку, що призведе до послаблення національної грошової одиниці та скорочення податкових надходжень до бюджету.

Корпоративне кредитування у розрізі валют має свої особливості, пов'язані з залученням ресурсів банком, оцінюванням ризику позичальника, а відповідно, умовами кредиту. Основною валютою кредитування у розвинених країнах світу є їх національні валюти, і хоча в Україні частка гривневих кредитів лише трохи більша за половину всіх кредитів, слід звернути увагу саме на особливості гривневого корпоративного кредитування (рис. 2, побудовано авторами за даними оперативної звітності АКБ [1; 4]).

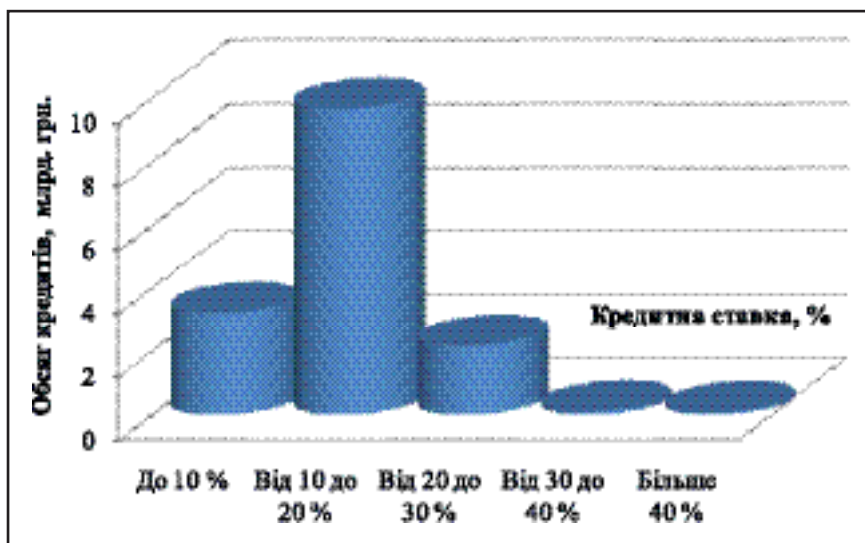

Рис. 2. Розподіл гривневих кредитів за відсотковими ставками за 2009–2011 рр.

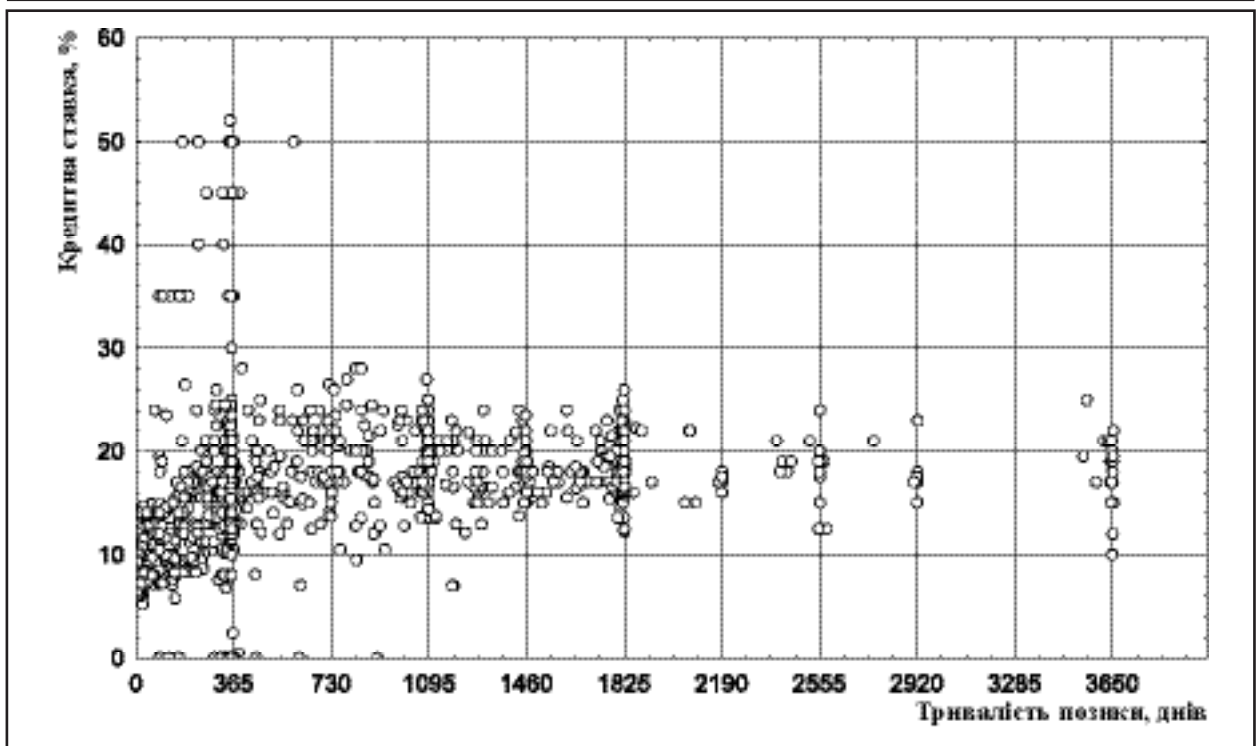
Дані рис. 2 свідчать, що найчастіше банком надаються кредити вартістю 10–20% річних (мода – 14,6%). Для країни з невисоким рівнем економічного розвитку така вартість кредитних ресурсів є доволі суттєвою. По-перше, позичальники змушені більшу частину прибутків направляти на виплату відсотків за кредитом, зменшуючи свій інвестиційний фонд і, відповідно, уповільнюючи розвиток. По-друге, великі зобов'язання корпоративних клієнтів перед банком призводять до зростання ризику порушення умов погашення, що в результаті погіршує стан самого банку та змушує його самостійно сплачувати вартість позичених ресурсів, тим самим збільшуючи свої операційні витрати та нарощуючи резерви. Таким чином, сучасний стан банківського корпоративного кредитування можна характеризувати як нестабільний, що створює дестабілізуючий тиск на всю фінансово-економічну систему України.

Щоб у цілому уявити рівень ефективності банківського корпоративного кредитування для країни і самого банку, розглянемо всі етапи формування взаємовідносин банку з корпоративним клієнтом у єдиній моделі.

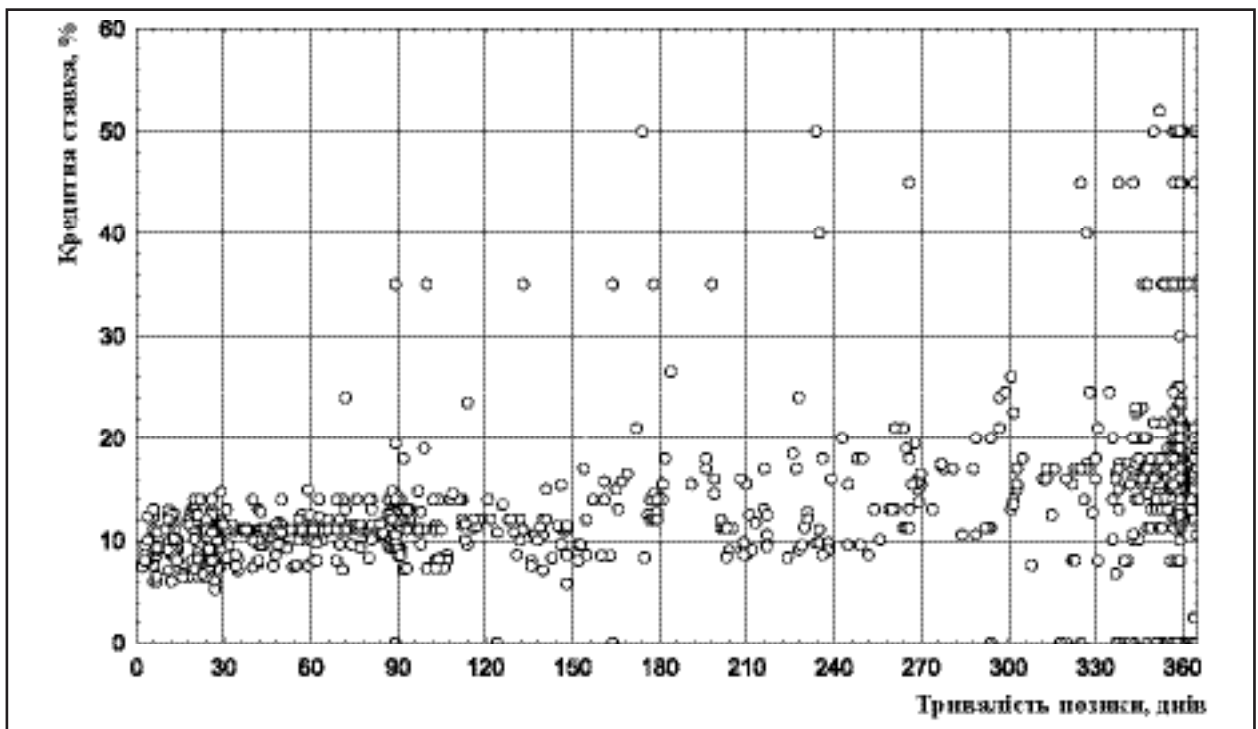
Як зазначалося вище, на початку формування відносин з потенційним клієнтом банк оцінює фінансовий стан і приймає рішення про видачу кредиту певного обсягу на визначений термін, при

цьому обчислюється кредитний рейтинг потенційного клієнта, що можна використовувати для визначення вартості фінансових ресурсів, вираженої у кредитній ставці. Аналіз статистичної залежності між кредитним рейтингом та обсягом кредиту (за даними щодо 2,5 тис. кредитних угод) виявив, що між ознаками не існує істотної статистичної залежності (оцінка всіх залежностей здійснювалася за рівнем істотності $p < 0,05$). Такі результати виглядають украй дивно, адже отримання клієнтом великих обсягів позик супроводжується підвищеною ризиковістю і мало б впливати на кредитний рейтинг, характеризуючи ризики неповернення. Проте така ситуація вказує на слабку обґрунтованість визначення величини кредитного рейтингу і ручний режим впливу на нього.

При аналізі зв'язку тривалості позики з кредитною ставкою і кредитним рейтингом були отримані дещо неоднозначні результати: між тривалістю позики і кредитним рейтингом не вдалося встановити наявності статистичного зв'язку, тобто кредитний рейтинг не відображає терміновість видачі позики. Оцінювання залежності кредитної ставки від терміну кредиту виявило істотний зв'язок, проте його прояв неоднозначний (рис. 3, складено авторами за даними оперативної звітності АКБ [1; 4]).

а) усі кредити

б) кредити до одного року

Рис. 3. Діаграми розсіювання кількості виданих кредитів за тривалістю позики та кредитною ставкою

З рис. 3а видно, що більшість корпоративних кредитів становлять кредити до одного року, що вказує на неінвестиційний характер позик, отриманих підприємствами. Частково це припущення підтверджується і чіткими річними циклами у тривалості кредитів, адже видається малоймовірним, що терміни реалізації інвестиційних проектів кратні одному року. Тобто швидше за все отримані кредити йдуть на підтримання поточної ліквідності, а не

на фінансування стратегічних проектів. Опосередковано це дозволяє характеризувати фінансовий стан клієнтів, адже постійна нестача коштів змушує їх поновлювати кредитні лінії після закінчення дії попередньої (53% всіх позик, виданих банком, є повторними позиками). Висунуту гіпотезу можна підтвердити, розглянувши розподіл короткострокових кредитів (див. рис. 3б). Зазначимо, що характер розподілу повторюється, хоча амплітуда інша

– 30 днів, а більша частина кредитів має термін до 90 днів. Таку ситуацію можна пояснити нестачею у клієнтів банку обігового капіталу.

Проте, характеризуючи саме умови корпоративного кредитування, слід зазначити, що між кредитною ставкою і терміном кредиту мала б спостерігатись чітка залежність. Результати проведеного статистичного аналізу дозволили виявити та підтвердити наявність істотної статистичної залежності між вказаними ознаками. На неї вказує

коефіцієнт квадратичної спряженості Крамера $C = 0,68$.

Аналізуючи отримані результати, можна зробити висновок, що на етапі прийняття рішення про видачу кредиту кредитна установа спирається на незалежні критерії прийняття кредитного рішення і це знаходить своє відображення в умовах кредитування та його економічних наслідках. Загалом схему узгодженості можна подати з використанням графів зв'язку (рис. 4).

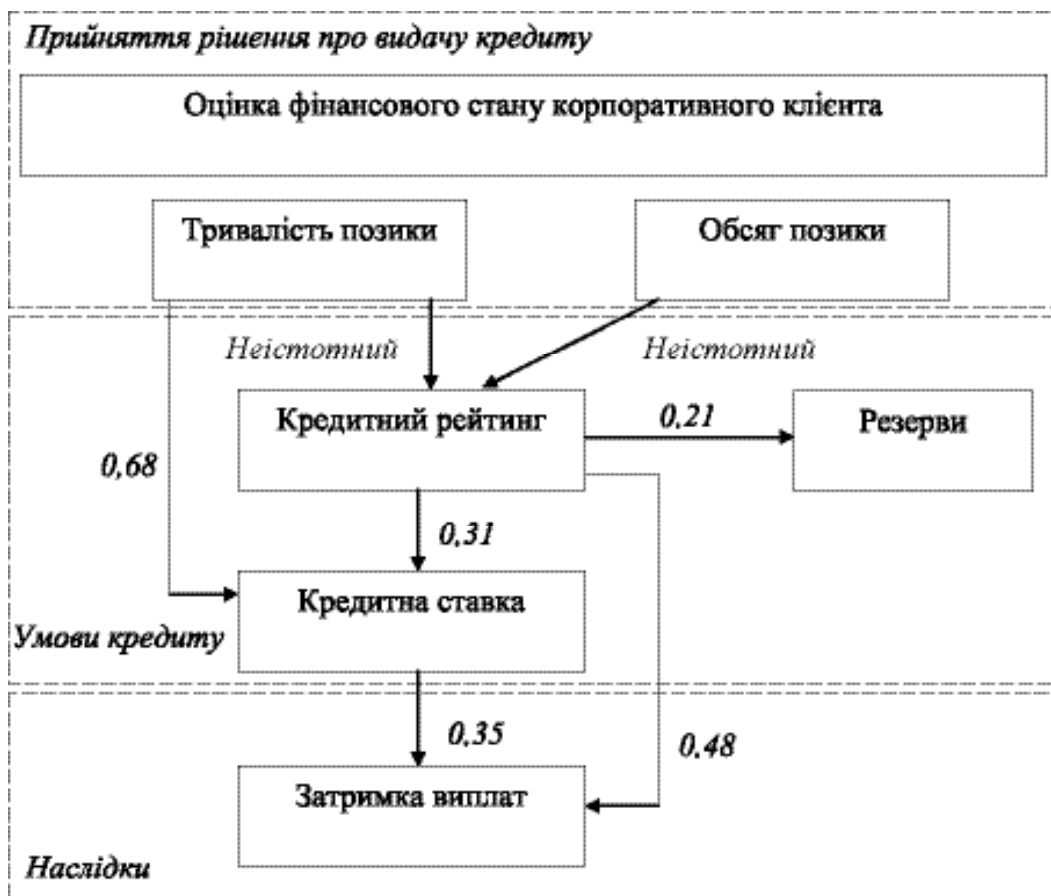

Рис. 4. Графи зв'язку між основними параметрами кредитних угод етапів корпоративного кредитування

Рис. 4 демонструє, що хоча в діях банку на момент прийняття рішення про відкриття кредиту не спостерігається узгодженості між оцінкою фінансового стану клієнта та його кредитним рейтингом, все-таки простежується зв'язок рейтингу з ключовими для банку і позичальника показниками. Залежно від ступеня ризику, пов'язаного з підписаною кредитною угодою, банк визначає обсяги резервів під ці угоди, що підтверджується наявністю помірного статистичного зв'язку ($C = 0,21$). Так само кредитний рейтинг має істотний зв'язок з розміром кредитної ставки.

Головним результатом будь-якого кредиту для банку є отримання плати за нього у формі відсотків за кредит і обов'язкове повернення виданих банком коштів. Проте чинні умови корпоративного кредитування в Україні, на жаль, не дозволяють повною мірою виконати ці два завдання, адже для 11% від усіх корпоративних кредитів у гривні спо-

стерігаються порушення графіка виплат позичальником. Однією з головних причин таких порушень графіку сплати є висока вартість кредитних ресурсів, рівень якої знаходиться на межі фінансово-економічних можливостей позичальників. У період нестабільності фінансово-економічної системи механізми її функціонування порушуються, що призводить до зміни умов розподілу і перерозподілу грошових потоків, тим самим змінюючи граничний рівень фінансових можливостей корпоративних клієнтів. Аналізуючи статистичну залежність між вартістю позики та затримкою за виплатами, приходимо до висновку, що між ознаками є істотний стохастичний зв'язок і він має відносно сильний вплив, про який свідчить коефіцієнт квадратичної спряженості Крамера $C = 0,35$. Специфіка характеру залежності ознак відображена на рис. 5 (побудовано авторами за даними оперативної звітності АКБ [1; 4]).

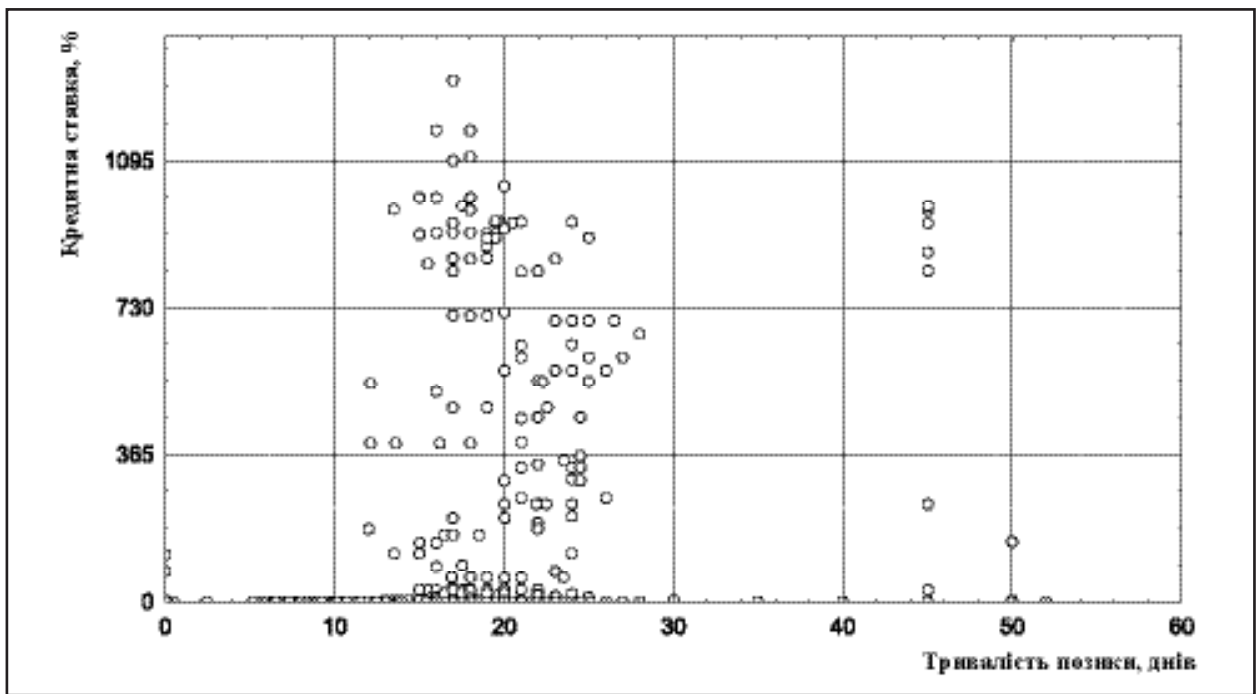

Рис. 5. Діаграма розсіювання кількості виданих кредитів за кредитною ставкою та затримкою виплат

З рис. 5 видно, що відсутні ознаки сильного зв'язку між вартістю кредитних ресурсів та затримкою виплат за кредитами, проте таку ситуацію можна пояснити і тим, що існуюча кредитна ставка для всіх видів позик є однаково обтяжливою для всіх позичальників.

Сучасне корпоративне кредитування характеризується доволі високою вартістю, що значно дестабілізує економічну і банківську систему країни. Безперечно, така ситуація зумовлена рядом історичних чинників, проте можливостей для розв'язання проблем наразі набагато більше, ніж їх було на початку 1990-х років. Висока вартість фінансових ресурсів для комерційних банків на внутрішньому ринку спровокувала проникнення іноземного капіталу у фінансову систему України шляхом придбання контрольного пакета акцій вітчизняних банків іноземними, створивши тим самим механізм залучення дешевших фінансових ресурсів. Проте, незважаючи на нові можливості, ситуація в сфері корпоративного кредитування залишається вкрай нестабільною та недостатньо врегульованою. Вирішення проблеми відкладається через відсутність ліберальної політики НБУ на валютному ринку та ручне регулювання фінансового сектору.

Окремо слід звернути увагу на методичні підходи самих банків до визначення умов кредитної угоди. Результати проведеного дослідження вказали на досить слабку обґрунтованість департаментом корпоративних ризиків рівня ризику неповернення виданих позик лише на основі кредитного рейтингу.

Однак вивчення світового досвіду показує, що схожі проблеми мають місце і в банках багатьох розвинених країн світу. Методологічні питання корпоративного кредитування вирішуються шляхом застосування нових, більш жорстких стандартів і вимог до банківського капіталу та розробкою нових методик оцінки вартості фінансових ресурсів, що мають три – п'ятикомпонентну структуру, швидко розраховуються та реалізуються у вигляді кредитного калькулятора з певним набором ключових ознак.

У цілому ж вирішити проблеми сучасного корпоративного кредитування в Україні можна, лише поєднавши реформування правил регулювання валютного ринку та банківського сектору шляхом оновлення методологічних засад управління фінансовим ринком країни.

Список використаних джерел

1. Український банковий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://banker.ua> – Назва з титул. екрана.
2. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua – Назва з титул. екрана.
3. Реальна економіка. Інформаційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.real-economy.com.ua> – Назва з титул. екрана.
4. Офіційний сайт АКБ Райффайзен Банк Аваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aval.ua/> – Назва з титул. екрана.